

УДК 351+32:659.3(477)

Твердохліб Олександр Степанович

головний спеціаліст відділу координації діяльності
спеціалізованих вчених рад та атестування наукових кадрів
управління підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів
Національної академії державного управління при Президентові України,
кандидат наук з державного управління

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті розглянуто основні особливості та концептуальні засади щодо розроблення державної інформаційної політики в умовах кризових ситуацій. Матеріал базується на аналітичному дослідженні подій останніх років, пов'язаних із проведенням інформаційно-психологічних операцій, що набувають ознак інформаційної війни в Україні. Автором запропоновано методи і шляхи подолання наслідків, спричинених цими негативними явищами.*

***Ключові слова:** державна інформаційна політика, інформаційна війна, інформаційний простір України, державне управління інформаційною сферою, кризові умови.*

Твердохліб А. С. Концептуальные подходы к разработке информационной политики государства в кризисных условиях

***Аннотация.** В статье рассмотрены основные особенности и концептуальные подходы к разработке государственной информационной политики в условиях кризисных ситуаций. Материал базируется на аналитическом исследовании событий последних лет, связанных с проведением информационно-психологических операций, которые приобретают признаки информационной войны в Украине. Автором предложены методы и пути преодоления последствий, вызванных этими негативными явлениями.*

***Ключевые слова:** государственная информационная политика, информационная война, информационное пространство Украины, государственное управление информационной сферой, кризисные условия.*

Tverdokhlib O. S. Conceptual approaches to state information policy- making under crisis conditions

***Abstract.** The main features and conceptual approaches concerning state information policy-making under conditions of crisis situations are reviewed in the article. The material is based on analytical research of the recent years' events that are related to informational-psychologically operations' realization, which obtains characteristics of the information warfare in Ukraine. The methods and overcoming ways of consequences, that cause those negative phenomena, are proposed by the author.*

***Keywords:** state information policy, information warfare, information space of Ukraine, public administration in the information sphere, crisis conditions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розроблення й упровадження державної інформаційної політики, здатної відповідати потребам і викликам, пов'язаним із сучасним етапом розвитку українського суспільства, є одними з ключових елементів процесів формування й реалізації державної політики в цілому. Особливо важливого значення ці питання набувають в умовах кризових ситуацій, за яких держава в особі державних органів мусить дбати про вирішення суспільних проблем. Такий розвиток подій потребує особливо виваженого й продуманого підходу, пошуку відповідних методів і шляхів подолання наслідків, спричинених негативними кризовими явищами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним із дослідженням інформаційної сфери держави, аналізом кризових ситуацій в умовах розвитку інформаційного суспільства, присвячено низку наукових публікацій. Означена проблематика розглядалася в працях Ю. Бурової та Д. Стровського [2], І. Воробйової [3], В. Говорухи [4], В. Горбуліна [5], Л. Дорош [6], О. Зозулі [7], Я. Жаркова [8], З. Ковалю [9], Я. Корохода [10], Г. Певцова [11], О. Сенченко [12], Є. Скулиша [13], А. Токарської [14], С. Шаванова [15], В. Шлапаченка [16]. Незважаючи на значну кількість публікацій з різних галузей науки за темою дослідження, порушене автором питання в сучасних умовах державного будівництва викликає особливий інтерес та характеризується значною актуальністю.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З урахуванням багатоаспектності та багатогранності питань, пов'язаних із дослідженням розвитку інформаційної сфери держави, проблеми виокремлення концептуальних підходів до розроблення державної інформаційної політики в кризових умовах на сучасному етапі розвитку набувають особливої ваги.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті – дослідження особливостей та концептуальних засад щодо розроблення державної

інформаційної політики в умовах кризових ситуацій, що набувають ознак інформаційної війни, розроблення методів і шляхів подолання наслідків, спричинених цими негативними явищами.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна політика держави як спосіб та інструмент впливу влади на її громадян, суспільство з метою упорядкування й забезпечення функціонування соціально-політичної системи потребує значного переосмислення. Інформаційний вплив на людину, суспільство та державу набуває сьогодні особливо важливого значення, оскільки аналітичний підхід щодо практики його застосування засвідчує значну економічну доцільність, досить високу ефективність, можливість широкого використання прихованих інструментів і методів впливу, практично необмеженого ресурсу часу й простору. Вплив цей здійснюється на політичну, економічну, соціогуманітарну та військову сфери.

Варто зауважити, що інформація може нести в собі руйнівну силу, а під впливом часових параметрів можуть змінюватися інтенсивність її впливу та контексти її застосування [10, с. 300]. На сьогодні інформація стала настільки потужною, що лише вона сама здатна зумовлювати появу, перебіг і кінцевий результат політичних подій, навіть глобальних проблем миру та війни [8, с. 6]. У сучасних умовах завдяки наявності інтелектуальної складової на перше місце поступово виходять інформаційні війни, з'являється асиметрична зброя, виникає нова філософія війни [15, с. 134].

В. Горбулін зазначає, що події останніх років в Україні свідчать про застосування на її території концепції «гібридної війни», яка за своєю структурно-функціональною будовою є унікальною, адже за формою вона є гібридною, за змістом – асиметричною. Кожна зі складових цієї війни не є новою за змістом та суттю, однак їх унікальність полягає в узгодженості й взаємозв'язку, динамічності й гнучкості їх застосування, зростання ваги

інформаційного чинника, що подекуди перетворюється на самостійний, іноді – найважливіший елемент її реалізації. Він активно використовується для формування негативного ставлення до органів державної влади, посадових осіб та керівництва держави, створення негативного іміджу нашої держави у світі [5].

Сучасні інструменти і методи ведення інформаційних війн дозволяють проводити їх постійно, анонімно й непомітно в будь-якій точці інформаційного простору – як на власній, так і на чужій території. При цьому об'єкт інформаційного впливу тривалий час може взагалі не усвідомлювати, що він перебуває під дією зовнішніх інформаційних чинників.

Дослідження останніх років доводять, що характерною тенденцією другої половини ХХ століття стало формування чітких стратегій великих держав, спрямованих на встановлення контролю саме над потоками інформації, а не над конкретними територіями, що засвідчує їх перехід від статичного до динамічного використання простору. У цьому процесі чільне місце посідає геополітичне інформаційне протиборство, що проявляється у двох формах – інформаційно-технічній та інформаційно-психологічній. З урахуванням того, що в світі відбувається геополітичне інформаційне протиборство, силові маневри держав, до сфери стратегічних інтересів яких належить Україна, спрямовані на нав'язування їй своєї політичної волі, встановлення і досягнення їх стратегічних цілей, сформованих у геоекономічному вимірі [7].

Здійснювані впродовж останніх років на території нашої держави заходи інформаційного впливу повною мірою відбивають основні тенденції, характеристики й особливості інформаційної політики, що формується та реалізується державними органами Російської Федерації. Так, російські дослідники проблем інформаційного простору стверджують, що керівництво їх держави насамперед орієнтується на технологічний

розвиток інформаційної галузі та захист власних політичних інтересів, зокрема шляхом здійснення економічного й політичного контролю над інформаційною сферою, застосування маніпулятивного впливу на населення. Інтереси суспільства, що втілюються в рівному доступі громадян до інформації, їхніх можливостей контролювати діяльність органів державного управління за допомогою інформації, як правило, не враховуються взагалі. Усе це підтверджує прихильність владних структур до монопольного володіння інформацією та її поширення. Нині влада активно впливає на всіх учасників інформаційних відносин, змушуючи формувати картину світу, що задовольняє їх інтереси, нав'язуючи відповідні ідеї без урахування плюралізму думок, поваги до інтересів різних соціальних та політичних груп [2, с. 28-29].

Причиною цього є те, що інформаційний простір здійснює значний вплив на політичну ситуацію в державі загалом, а створення сприятливого інформаційного поля є основною зброєю в інформаційній війні [1]. Інформаційно-психологічний вплив, що характеризується значним поширенням майже на всіх рівнях і сферах державного й військового управління, свідчить, що на сьогодні вже сформовано умови й підстави для виокремлення інформаційно-психологічної зброї у відносно самостійний вид і засіб ведення інформаційної війни [3, с. 141]. Такий вид зброї має за мету модифікацію та викривлення офіційної інформації, нав'язування беззмістовних і неправдивих даних, фактів, що мають наслідком позбавлення можливості адекватного сприйняття реальності й ухвалення відповідних раціональних рішень, зокрема й управлінських.

Інформаційна зброя розглядається як комплекс технічних та інших засобів і технологій, призначених для встановлення контролю над інформаційними ресурсами потенційного супротивника; втручання в роботу його систем управління й інформаційних мереж, систем зв'язку тощо з метою порушення їх працездатності, аж до повного виведення з

ладу, вилучення, спотворення даних, що містяться в них, або спрямованого введення спеціальної інформації; поширення потрібної інформації й дезінформації в системі формування громадської думки й ухвалення рішень [12, с. 35].

Сучасний світ, активізуючи потреби людей – активних учасників суспільно-політичних подій – в отриманні та переробці величезних обсягів інформації, сприяє їхній орієнтації в швидко змінюваних політичних та соціально-економічних глобальних, регіональних і національних умовах, змушує їх бути гнучкими в процесах сприймання й опрацювання інформації [6, с. 108].

Однією з найбільш характерних рис інформаційної зброї є суттєвий психологічний вплив на свідомість людини і суспільство шляхом внесення змін до інформації, що надходить до об'єкта впливу для формування в нього хибного уявлення про певні події, факти, явища, спонукаючи при цьому до вчинення певних дій чи бездіяльності, що вигідні суб'єктові впливу [16, с. 78-79]. Особливо активно впродовж останніх років використовуються технології дезінформування, спотворення, викривлення, перекручування й дозованого подання інформації, маніпулювання масовою свідомістю.

Згідно з дослідженнями останніх років інформаційно-психологічні операції, здійснювані на території нашої держави, проводяться за задалегідь розробленою моделлю всеохопного впливу – моделлю п'яти кілець, складовими якої є: воєнно-політичне керівництво та національні лідери, системи життєзабезпечення, державна інфраструктура, соціум, збройні сили. При цьому застосовуються політичні, економічні, військові та інформаційні інструменти й засоби впливу [11, с. 35]. Для того щоб бути ефективними й результативними, такі інструменти й засоби впливу мають бути чітко спрямованими, своєчасними, правдоподібними, доцільними, переконливими й вигідними.

Інформаційні війни в соціальній сфері, які суттєво впливають на розвиток суспільства і можуть змінювати його цінності, ведуться виключно державами [15, с. 136]. До основних способів досягнення мети в інформаційній війні відносять: приховане управління діяльністю органів влади держави-опонента; заволодіння його мас-медійним інформаційним ресурсом; руйнування духовних засад держави; інформаційно-психологічну агресію; нав'язування всіма каналами і засобами страху, невпевненості та паніки; відверте інформаційно-комунікативне протистояння [14, с. 39].

За таких умов виникає потреба адекватного реагування на зовнішні загрози, розроблення дієвих заходів та інструментів протидії негативному інформаційному впливові, що здатний забезпечити продуманий і виважений підхід до формування і реалізації державної інформаційної політики. У цьому процесі важливо визначити сильні й слабкі сторони, можливі ризики, потенційні загрози, основні потреби і можливості. Варто чітко розуміти і усвідомлювати, на що будуть спрямовані основні заходи, що будуть втілюватися в конкретних діях.

Так, за даними наукових розробок дослідників, інформаційно-психологічні операції, реалізовані впродовж останніх років на території України, мали свої характерні особливості та наслідки, основними з яких можна назвати:

- блокування та захоплення військових об'єктів;
- діяльність агентів впливу;
- формування громадської думки під впливом вищих посадових осіб;
- випадки негативного інформаційного впливу на масову свідомість громадян;
- контрінформаційна боротьба, дезінформування;
- застосування інформаційних ресурсів глобальної мережі з метою здійснення заходів пропагандистського характеру;

– порушення системи військового управління, здійснення психологічного тиску [11, с. 36–37] тощо.

Захист інформаційного простору України, протидія потенційним і реальним загрозам в інформаційній сфері суто засобами державного управління можуть реалізуватися за трьома основними напрямками – інформаційно-психологічним, технологічного розвитку та захисту інформації [9].

Одним зі способів уникнення шкоди й подолання наслідків, спричинених цими негативними явищами, є спроможність системи органів державного управління ідентифікувати загрози в новітніх формах інформаційно-психологічного протистояння, що стрімко розвиваються та вже успішно апробовані на практиці [4, с. 4]. Дієвими можуть бути різноманітні заходи обмежувального характеру, зокрема щодо вчинення протиправної інформаційної діяльності, заходи, спрямовані на перевірку достовірності інформації, її повноти, актуальності, неупередженості, об'єктивності, правдивості й релевантності.

Проблема подолання наслідків інформаційного впливу значною мірою залежить від факту відсутності міжнародних і національних правових норм для юридичного кваліфікування в мирний час ворожих дій суб'єкта впливу в інформаційно-психологічній та комунікативно-правових сферах [14, с. 41]. У цих процесах органи державної влади та інститути громадянського суспільства мають відігравати ключову роль. На сьогодні система протидії інформаційним загрозам є невід'ємною умовою існування демократичного суспільства, адже населення жодної держави не забезпечене від інформаційно-психологічного впливу з боку інших суб'єктів інформаційних відносин [13, с. 30].

З урахуванням вищезазначеного вважаємо, що інформаційна політика держави в кризових умовах має розроблятися й реалізовуватися не лише шляхом пошуку конкретних відповідей на окремі виклики та

загрози, але й на створення безпечних умов функціонування інформаційного простору в цілому, за яких виключатиметься можливість негативних інформаційних впливів у геополітичному вимірі.

Висновки з даного дослідження. У сучасних умовах, одночасно із розвитком інформаційного суспільства, інформація перетворилася на стратегічний ресурс, який впливає на всі аспекти розвитку суспільства. За таких обставин інформаційна політика як у національному, так і в міжнародному, геополітичному вимірах має забезпечувати стійкий розвиток держави, адже формується вона під впливом та з урахуванням інтересів усіх учасників політичного простору. Інформаційна політика не має бути лише управлінським інструментом для поширення релевантної інформації, потрібної для формування відповідних переконань, думок, суджень, але й інструментом прямого впливу на суспільство та його дальший розвиток.

Перспективи подальших розвідок. Перспективними для дальших наукових пошуків залишаються питання планування, організації та проведення заходів інформаційного впливу, інформаційно-психологічних операцій, інформаційних війн, аналізу їх негативних наслідків, розроблення засобів і методів попередження й протидії їм у сучасних умовах дальшого поступу світового співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська К. Тетяна Чорновол: Якщо в країні анархія – тут буде Путін / Катерина Бачинська // Україна молода. – 2015. – 28 січня. – № 012.
2. Бутова Ю. Е. Информационная политика и ее формирование в современных российских условиях / Ю. Е. Бутова, Д. Л. Стровский // Известия Уральского федерального университета. – 2014. – № 1 (123). – С. 21–34. – (Серия 1 “Проблемы образования, науки и культуры”).
3. Воробйова І. В. Інформаційно-психологічна зброя як самостійний засіб ведення інформаційно-психологічної війни / І. В. Воробйова // Системи озброєння і військова техніка. – 2010. – № 1. – С. 141–144.
4. Говоруха В. В. Сучасні форми інформаційно-психологічного протиборства в міждержавних стосунках / В. В. Говоруха, Ю. Г. Даник, В. В. Кливець // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 3. – С. 3–10.
5. Горбулін В. “Гібридна війна” як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – 23–30 січня. –

№ 2.

6. Дорош Л. Інформаційно-психологічна безпека особи, суспільства та держави: новітні виклики міжнародній безпеці / Л. Дорош // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 107–112.
7. Зозуля О. С. Інформаційна зброя як геополітичний чинник та інструмент силової політики [Електронний ресурс] / О. С. Зозуля // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_2_12.pdf. – Назва з екрана.
8. Історія інформаційно-психологічного протистояння : підручн. / [Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов та ін.] ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша ; Нац. акад. СБУ. – К. : НВВ НА СБУ, 2012. – 212 с.
9. Коваль З. Проблематика протидії інформаційно-психологічним загрозам Україні засобами державного управління [Електронний ресурс] / З. Коваль // Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – Вип. 13. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tppd_2013_13_12.pdf. – Назва з екрана.
10. Короход Я. Д. Информационно психологические войны – оружие XXI века / Я. Д. Короход // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 50. – С. 299–307.
11. Основні особливості ознак проведення інформаційно-психологічної операції Російської Федерації в Автономній Республіці Крим / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко [та ін.] // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2014. – № 1. – С. 35–37.
12. Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї / О. Сенченко // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 8. – С. 34-39.
13. Скулиш Є. Д. Протидія негативному інформаційно-психологічному впливу екстремістів у сучасних умовах / Є. Д. Скулиш, Ю. Б. Ірха // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2. – С. 28-34.
14. Токарська А. С. Право захисту людини й громадянина від інформаційно-психологічної агресії та війни / А. С. Токарська // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 1. – С. 36–42.
15. Шаванов С. В. Соціальна психологія сучасних інформаційних війн / С. В. Шаванов // Молодий вчений. – 2014. – № 4 (07)(2). – С. 133–136.
16. Шлапаченко В. М. Дезінформація як спосіб інформаційно-психологічного впливу / В. М. Шлапаченко // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2013. – № 2. – С. 78–86.

Statement of the problem. Making and implementation of the state information policy that is able to correspond with requirements and challenges, related to the modern development stage of Ukrainian society, are key elements of forming and realization processes of public policy in general. These questions acquire an especially important sense under conditions of crisis situations, where the state through public authorities must take care of social problem's solving. Such situation supposes especially balanced and particularly circumspect approach, search of proper methods and overcoming ways of consequences, which cause those negative phenomena.

Urgency. A lot of scientific papers are devoted to the issues, related to research of the state information sphere, to analysis of crisis situations under conditions of information society development, to the problems of information society development in general. In spite of that fact the broached by the author matter causes the great interest especially under modern conditions of political system's improvement in Ukraine. Taking into account multifold character of the problems, related to research of the state information sphere development, the given article acquires a particular topicality and relevance.

The purpose of the article and our task was to study. The article deals with research of features and conceptual principles concerning policy-making process in the state information sphere under conditions of crisis situations, which obtain characteristics of the information warfare; it also discloses methods and overcoming ways of consequences, which cause those negative phenomena.

Summary. Information policy of the state as a way and instrument of public authorities' influence on citizens and society in order to arrange and provide the proper functioning of the socio-political system, demands a considerable comprehension. Information influence on a person, society and state acquires today an especially important sense, because the analysis of its practical use testifies its economic viability, rather high efficiency, possibility of the wide usage of hidden instruments and methods of influence, practically unlimited resource of time and space. This influence carries out on political, economic, socio-humanitarian and military spheres of the modern state. Nowadays because of intellectual constituent's presence the information warfare becomes a top priority, an asymmetric weapon appears, a new philosophy of war emerges. Now information has a destructive force; the time changes the intensity of its influence and appreciable contexts of its corresponding application.

Modern instruments and methods of information warfare's conducting allow to carry out them constantly, anonymously and unnoticed in any point of

the information space – both on own and on foreign territory. The object of information influence can for a long time in general not realize it at all. Information space carries out considerable influence on the political situation in any state; the creation of the favorable information field is a basic weapon in information warfare under modern conditions of Ukrainian society's development.

Taking into account above mentioned, the author considers that the information policy of the state under crisis conditions must be made and implemented not only by the search of concrete answers for separately existent challenges and threats, but also by the creation of safe conditions for information space's functioning on the whole, where the possibility of negative information influences in geopolitical dimension will be eliminated in general.

Conclusions and outcomes. In actual practice of public administration and public authorities' activity, simultaneously with development of information society, information grew into a strategic resource. A national information policy must provide sustainable development of the state, because it is created granting the interests of all participants of the political space. Information policy must not be only an administrative instrument for distribution of relevant information, which is necessary for forming of consequent persuasions, but also perform as an instrument of direct influence on the whole society.